

FAİZSİZ FİNANS KANUN TASLAĞINA YÖNELİK ELEŞTİRİ VE ÖNERİLER: İSLAM İKTİSADI İLKELERİNE GÖRE BİR DEĞERLENDİRME

Süleyman AKDEMİR*

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru 28 Kasım 2017

Kabul 27 Aralık 2017

JEL Sınıflandırma:

B410

K120

K200

K290

K400

Anahtar Kavramlar:

Ortaklık

Faiz

Selem

İçtihat

İcma

Ehliyet

Kooperatifler bankası

ÖZ

Bu çalışmada Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından hazırlanan Faizsiz Finans Kanunu Taslağı üzerinde durulmuştur. Önce faizsiz sisteme yönelik tespitler yapılmış, İslam iktisadi ilkelerden hareketle bazı eleştiri, katkı ve önerilerde bulunulmuştur. İnsanlık tarihinde gelişme ve değişimler zamanla gerçekleşmektedir. Hiçbir şey birden değişmemekte, farklı ve yeni bir oluşumun önce örneğinin gösterilmesi gerekmektedir. Örneğin, İslam iktisadından faizsiz uygulamalara Medine'de Hicri 10 (Miladi 631)'de başlanmıştır. Kur'an'da nazil olan son ayetler faiz (Bakara/276-281) ile selem/teedayün (Bakara/282) ayetleridir. Faizin alternatifi ve karşı yöntemi selem kabul edilmektedir. İktisadi kurumlar ve işletmelerle ilgili çözümler üretilmeden sadece faizsiz finans ile İslam İktisat sistemi kurulamaz. Faiz, iktisadi açıdan rizikoya katılmaz. Doğal İktisat ilminde kârın olduğu her iktisadi faaliyetin zarar boyutu da bulunur. İslam iktisadının temel ilkelerine göre ticari faaliyetlerde kâr rizikoya katlanmanın karşılığı olduğundan helal kazançtır. Faiz ise, rizikoya katlanmadan para ticaretinden elde edilen kazançtır ve haramdır. Faizsiz Finans Kanun Taslakta yer alan maddeler incelenmiş; İslam İktisadi ilkelerine göre değerlendirilmiş, eleştiri ve öneriler sunulmuştur.

* Hukuk Fakültesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul. E-posta: av.akdemir52@gmail.com

Kaynak göster: Akdemir, S. (2017). Faizsiz Finans Kanun Taslağına Yönelik Eleştiri ve Öneriler: İslam İktisadi İlkelerine Göre Bir Değerlendirme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3(2), 161-186

EVALUATIONS AND PROPOSALS FOR THE DRAFT OF THE INTEREST-FREE FINANCE LAW: AN EVALUATION ACCORDING THE ISLAMIC ECONOMIC PRINCIPLES

Süleyman AKDEMİR *

Istanbul Yeni Yuzyıl University, Turkey

ARTICLE INFO

Article history:

Received 28 Oct 2017

Accepted 27 Dec 2017

JEL Classification:

B410

K120

K200

K290

K400

Keywords:

Partnership

Interest

Salam

Jurisprudence

consensus

License

Bank of cooperatives

ABSTRACT

In this study, it has been focused on the Interest-Free Finance Law Draft proposed by the BRSA (Banking Regulation and Supervision Agency). First, we have tried to evaluate the draft according to the principles of Islamic economics. Then we put forward our critics, proposals and recommendations to the authority of The BRSA. It has been emphasized that new changes should take place gradually not suddenly. Therefore, new models should be developed and implemented and new successful model should be shown and advised to the entrepreneurs. Location an example of different and new formation must first be demonstrated. It has also been pointed out that an Interest-free application had started back in Medina in 10 Hijri (Gregorian 631) which was revealed in the last verses of the *Qur'an* about interest (Bakara/276-281). Muslim scholars have developed many interest free instruments like salam as alternatives for interest system (riba) throughout Islamic history. As well-known salam system (payment in advance as credit for defined goods and delivered in pre- determined time and place) was implemented during the time of our Prophet Muhammad as an alternative credit mechanism. It has also been determined that without producing solutions with economic institutions and enterprises, the Islamic economic system cannot be established with an interest-free finance alone. Interest, from an economic point of view, is defined as a profit without bearing risk of trade activities. One of the main principles of Islamic economics is cost/ profit sharing. Whoever makes profits should bear risk too. The articles in the draft are evaluated, criticized and made some suggestions for the authorities of the BRSA.

* Department of Law, Istanbul Yeni Yuzyıl University, İstanbul, Turkey. E-mail: av.akdemir52@gmail.com

To cite this article: Akdemir, S. (2017). Evaluations and Proposals for the Draft of the Interest-Free Finance Law: An Evaluation According the Islamic Economic Principles. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 3(2), 161-186.

Çağımızdaki faize dayalı uygulamalar; sermaye lehine, emek ve hizmetler aleyhine aşırı ve yıkıcı denebilecek sonuçlar ortaya çıkarmış, gelir dağılımında dengesizliklere neden olmuştur. Finansal değerlere sahip olanlar, faiz mekanizması yoluyla rizikoya katılmadan hasıladan pay almaları, Doğal iktisadın temel kuralı olan “kâr rizikoya katılanların payıdır” ilkesini ortadan kaldırmıştır. Diğer taraftan mevcut yasal düzenlemelerle faizin güvence altına alınması, faize dayalı haksızlıklara karşı hukuka ve yargıya başvurma yollarını da kapatmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda sermaye tekelleri oluşmuş, dünya sermaye tarafından yönetilir hale gelmiştir. Bu durum ve gelişmeler tekelleşmelere ve egemenliğe dayalı ekonomik ve sosyal sorunları ortaya çıkarmış, çıkan bu sorunlar da çatışmalara neden olmuştur.

Bu ve benzeri durumlar, günümüzde faizsiz sistem arayışları ile ilgili çalışmaların yeniden gündeme alınmasını gerektirmiş, faizsiz sistem ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Çağımızda karşılaşılan iktisadi sorunlar İslam ekonomisi ile finansını dünya gündemine getirmiş, bu konularla ilgili çalışmaların yoğunlaşmasına ortam hazırlamıştır. Faizli ekonomi uygulamalarının ortaya çıkardığı gelir dağılımında adaletsizlik, sömürü ve benzeri ağır iktisadi sonuçlar artık gizlenemez hale gelmiştir. Sermayenin kazançtan hiçbir payı olmadığını iddia eden sosyalistlerin yanında, sermayenin riziko taşımadan da hak sahibi olacağını iddia eden kapitalistlerin görüşleri; İslâmiyet tarafından ve bütün eski çağların din ve düşünürleri tarafından reddedilmiştir. Faiz, sermaye terakümüne hizmet ediyor diye son iki-üç asır içinde meşru sayılmaya başlanmıştır. Faiz sermaye terakümüne hizmet etmiş ise de sosyal dengeyi bozduğu için çağımız bir ihtilaller ve isyanlar çağı olmuştur (Karagülle, 1993; 2017).

İslam iktisadının esası, riba ortamının doğuşunu engelleyici bir özelliğe sahiptir. Özellikle sermayenin âtil bırakılmaması, üretime sevk edilmesinin istenmesi, böyle bir ortamın oluşmasını büyük ölçüde engeller. Yine temel üretim faktörü olarak emek kabul edildiği için ribanın bir geçim yolu olarak benimsenmesiyle emeğin üretim cihazının dışında kalması ve sermayenin geliriyle yaşayan bir zümrenin oluşması hoş karşılanmamıştır (Tabakoğlu, 2015: 142).

Bu çalışmada Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından hazırlanan Kanun taslağı önce özetle İslam ekonomisi ve finansı açısından değerlendirmiş; daha sonra eleştiri ve katkılarımızla önerilerimize yer verilmiştir.

BDDK KANUN TASLAĞININ GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

BDDK kanun taslağının giriş kısmında değişik araştırma kurumları ve kişilerden eleştiri, katkı ve öneriler talep edilmiştir. Bu talep yazısında faizsiz finans alanındaki gelişmelere işaret edilerek, konunun 10. Kalkınma Planı içinde yer aldığı, siyasi iradenin olduğu hususlarına yer verilmiştir. Taslak hazırlanırken bu konudaki uluslararası standartlara uyulduğu ve öncelikle İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) gibi uluslararası kurumlarca yayımlanan standartların göz önünde bulundurulduğu vurgulanmıştır. Öte yandan muteber akademik çalışmalardan faydalandığı, faizsiz finans konusunda Malezya, Bahreyn, Endonezya, BAE, Kuveyt, Lübnan, Pakistan ve İran gibi ülkelerin faizsiz finans faaliyetlerine ilişkin yasal düzenlemelerin incelendiği belirtilmiştir.

Öncelikler

BDDK tarafından önerilen Taslak metni ile ilgili değerlendirmelere ve önerilere geçmeden öncelikle ele alınması gereken birkaç hususu belirtmek isteriz:

Değişim

Tarihi gelişmeler bize gösterir ki, hiçbir şey birden değişmemektedir. Değişme önce örnek gösterilerek başlar. Önce faizsiz modeli ihtiva eden yeni işletmelerin kurulması, diğer kuruluşlarla rekabete girmesi gerekir. Bir işletmenin faizsizlik adı altında faizli sistemden tamamen tecrit edilerek geliştirilmesi sağlıklı olmadığı gibi pek mümkün de değildir. Faizsiz sistem adına yenilikler ve değişiklikler geliştirilirken ortaya konulan modeller izlenir, görülen hata ve yanlışlıklar düzeltilir. Mevcut faizli diğer kurum ve kuruluşlarla diyalog hiçbir zaman kesilmemelidir.

Alternatif Gösterme

Tarihi süreç içinde faizle ilgili uygulamalar dönem dönem etkili olmuştur. İslam Uygarlığının kuruluş yılları olan Mekke'de faiz uygulaması yaygındır. Medine'de de faiz uygulamalarına devam edilmiştir. Faizsiz

uygulamalar Medine’de Hicri 10’uncu yılda başlar. Kur’an’da nazil olan son ayetlerin faiz/selem ayetleri olduğu gözden uzak tutulamaz. Faiz yasağıyla birlikte “**selem / tedayün ayeti**” de iner. Bakara/276-281’de faiz haram kılınırken Bakara/282-283’te selem ayeti nazil olur (Sayı, 1987). Bize göre faize karşılık selem getirilmiştir. Selem usulü faizin alternatifidir. Faiz yerine ikame edilen selemün günümüz şartlarında düşünülmesi ve geliştirilmesi gerekir. Faizsiz işletmelerin kuruluş aşamasında bu tür usul ve kurumlar üzerinde modeller geliştirmesi şarttır.

Yüzdebir (%1) hak

İslam fıkında geniş bir yer tutan bahis şirketler hukukudur. Kur’an ayetlerinde riba/faiz yasaklanırken kâr ve alışveriş serbest bırakılmıştır. Bu nedenle, fıkhıta şirketler bahsi öne çıkarılmıştır. Şirket-i mülk, şirketi a’mal/ebdan, şirket-i emval, şirket-i kefalet, şirket-i mudarabe..., gibi şirket çeşitleri geliştirilmiştir (Akdemir,1990). Şirketler bahsinde en önemli konu karar mekanizmalarıyla ilgili olup, günümüzdeki çoğunluğa dayalı %49’a karşı %51’in egemenliği yerine %99’a karşı %1’in hakkının nasıl korunacağı üzerinde durulmuştur (Kur’an/Sad/21-24). Günümüz şirketlerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri şirket içi hakimiyette hakların çoğunluk tarafından gasp edilmesidir.

Faiz Benzeri İşlemler

Faizsiz sistemle faizli sistem arasındaki fark, sadece faiz uygulamalarında karşımıza çıkmaz. Veresiye satışlar, karşılıksız para basmalar, malın değerinin altında cebri satışlar, cebri icralar, toplumsal grup kefaletinden yoksun prime dayalı sigorta uygulamaları, hileli borsa işlemleri ve benzerleri bu kapsamda incelenmesi gereken konular olarak karşımıza çıkar.

Faizsiz Sistemi Gerektiren Nedenler

Bu çalışmada önce İslam iktisat sisteminin temel ilkeleri hakkında kısa bilgiler sunulacaktır. Kapitalist ve sosyalist sistemler ile İslam iktisat düzeni; tekelleşme olgusu, piyasa, kâr, faiz, bölüşüm, rekabet ve karar mekanizmaları bakımından karşılaştırılacaktır. İktisadi girdilere dayalı

tekelleşmenin karşılaştırılması Şekil 1.'de, iktisadi sistemlerin dayandığı ilkeler karşılaştırması Şekil 2'de gösterilecektir.

Tekelleşme Bakımından

Batı düzeninde “gelişmiş ekonomi” tekelleşmiş ekonomi ve sabit giderler ekonomisi demektir. Özellikle küçük ve orta boy işletmeler sabit giderleri karşılamada zorluklarla karşılaşır. Hukuk, avukatlık, yargı hizmetlerindeki bedellerin yüksekliği, muhasebe, muamele, pazarlama, reklam gibi hizmetlerin pahalılığı, kuruluş masraflarının yanında bürokrasinin engelleri, işyeri kiralalarının ve işçi ücretlerinin üretim pay değil de ücret şeklinde ödenmesi küçük ve orta boy işletmeleri zora sokar. Bu nedenle sabit giderlerin karşılanması ve maliyetlere daha az yansması için işletmelerin büyük olması gerekir. Küçük işletmeler sabit giderleri karşılayamazlar. Ayrıca işletmenin markalaşması ve her yerde teşkilatının olması şarttır. Sermaye ne kadar büyükse maliyet o kadar düşer. Sonunda küçük firmalar elenir, tekeller oluşur. Bu gibi durumlarda halk ancak işçi olabilir.

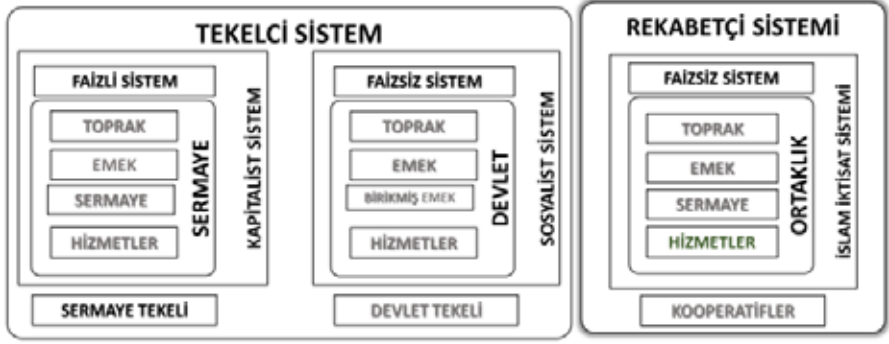
a. Sosyalist Sistem

Sosyalist sistemin siyasi tekel olduğu ve iktisadi girdilerde söz hakkının devlete (bürokrasiye) ait olduğu konusu tartışmasıdır. Bir toplumda devlet, üretim araç ve gereçlerine sahip olmakta, üretimi planlamakta ve bizzat yapmakta ve dolayısıyla tüketimi düzenleyerek arzı talebe uydurmakla görevli bulunmaktadır. Bu oluşun doğal bir sonucu olarak da sosyalizm sisteminde rekabet, kişisel çıkar, özel müteşebbis, kredi ve benzeri unsurlar fonksiyonlarını kaybetmekte, faiz, fiyat, para ve ticaret mekanizmasının geçerli olduğu bir serbest piyasa ekonomisinin yerine sun'i ve iradi bir biçimde düzenlenen bir tanzim sistemi söz konusu olmakta ve kişisel teşebbüsün yerini devlet teşebbüsü almaktadır. Sosyalizm sistemi ve bu sistemi savunan düşünürler esasen faizi, liberalizm ve kapitalizm sistemlerinde sermaye sahibinin emeği istismar etmesi sonunda hasıl olan ve böylelikle emeğin sermaye sahibi tarafından yeniden istismar edilmesine neden olan sömürücü bir kurum olarak kabul etmektedirler (Zeytinoğlu, 2015: 155).

b. Kapitalist Sistem

Kapitalist sistemin piyasa esasına dayandığı ve rekabetçi olduğu ileri sürülse de uzun dönemde piyasaya sermaye tekellerinin hâkim olduğu, rekabetçi ortamın sermaye tekelleri tarafından ortadan kaldırıldığı görülür. Sermayenin tekelleşmesinin temelinde sermayeyi korumaya yönelik yasalardan daha fazla faiz kurumu önemli bir yer tutar. Faizin riske katılmayan kazanç olduğu göz önünde tutulacak olursa sermayeye dayalı tekelleşmenin nasıl uzun dönemde oluştuğu hemen anlaşılır.

Şekil 1. İktisadi Girdiler Bakımından İslam İktisat Sistemi ile Kapitalist ve Sosyalist İktisadi Sistemlerin Mukayesesi

c. İslam İktisat Sistemi

İslam iktisat sisteminde sermayenin garanti kâr etmesi kabul edilmediğinden sermaye tekellerinin önüne set çekilir. Ayrıca verginin aynı alınması da kamu hizmetlerine dayalı ödemelerin satış şartına bağlanması baskısını ortadan kaldırır. Emegün ücret yerine üretimden pay alması sözleşme özgürlüğünün temelini oluşturur. Girdiler arasında rızaya dayalı akit serbestliği ortamını hazırlar. "İslam iktisadı serbest iktisattır, devletin buna herhangi bir müdahalesi söz konusu değildir" (El-Omer, 2017,73). Faizsiz finansa ilişkin yapılacak düzenlemelerde bu ayırımın göz önünde tutulması gerekir. İslam iktisat sistemi tarih boyunca tekelleşmelere karşı çıkmış, tekel ekonomilerin sömürü düzeni olduğunu, kendi kendilerini yıkacağını ortaya koymuş ve "**ortaklık ekonomisi sistemi**"ni getirmiştir (Ersoy, 2017: 65). Bu sistemde genel hizmet işletmelere bir ortak olarak girer ve üretimden payını aynı olarak alır. Bu hizmetler yapılırken büyük küçük ayırımı yapılmaz. Böylece küçük ve orta boy işletmeler de hayatta kalabilirler.

Genel hizmet ortağı sıfatıyla kamu aldığı hizmet payı karşılığı bütün hizmetleri görmüş olur. Böylece büyük sermayenin yaptıkları küçük işletmeler tarafından yapılabilir hale gelir. **“Ortaklık ekonomisi”** bankadan faizle alınan parayla değil de halkın ortak olmasıyla işletmelerin kurulması anlamına gelir.

İlkeler bakımından

Kapitalist ve sosyalist sistemlerle İslam iktisat sisteminin Şekil 2’de sayılan konular olan “odak”, “piyasa”, “kâr”, “faiz”, “bölüşüm”, “rekabet” ve “karar” başlıklarını ele alarak karşılaştırmada fayda görüyoruz.

Şekil 2. İslam, Kapitalizm ve Sosyalizm karşılaştırması

KONULAR	Kapitalist Sistem	Sosyalist Sistem	İslam İktisat Sistemi
ODAK	Müteşebbis/Sermayedar	Devlet	Akde Dayalı Paylaşımı
PİYASA	Serbest Piyasa	Yasak Piyasa /Planlama	Makroda Plan/ Mikroda Serbest Piyasa
KÂR	Serbest	Yasak	Serbest
FAİZ	Serbest	Yasak	Yasak
BÖLÜŞÜM	Müteşebbis	Devlet	Akit Serbestliği
REKÂBET	Tekel (Sermaye)	Tekel (Devlet)	Makroda planlama Mikroda sürdürülebilir Tam Rekâbet
KARAR	Çoğunluk	Tekel (Siyasi)	Çoğulculuk/Çoklu Hukuk

a. Kapitalist Sistem

Kapitalist sistemin odağında teknelci sermaye öne çıkar. Piyasa giriş çıkış serbest ve açıktır. Kâr ve faiz de aynı şekilde serbesttir. Bölüşümün kuralları sermayedar/müteşebbis tarafından belirlenir. Rekabet/yarışmacılık asıldır. Kararlar sermayedar tarafından, çokluk varsa çoğunluk tarafından alınır. Bu sistem her ne kadar serbest piyasa savunuluyor ise de gerçekte oyunun kuralları teknelci sermaye belirler. Faizli sistemde tam anlamıyla piyasa mekanizması serbestçe çalışmaz. Sistem iktisadi faaliyetlerin rizikosunu işçi, esnaf, memur ve emekli olanlara, bir başka deyişle emeğe aktarır. Tekelleşmenin temelinde ise hiçbir ekonomik riske katılmayan faizin serbest olması yatar.

b. Sosyalist Sistem

Sosyalist sistemin odağında devlet bulunur. Piyasayı kamu/devlet planlama yoluyla belirler. Kâr ve faizin her ikisi de birer sömürü aracı olduğundan aynı şekilde yasak kabul edilir. Bölüşüm de devlet tarafından, yani bürokratlar tarafından belirlenir. Rekabetin yerini planlama alır. Kararlar kamu yetkililerince verilir. Sistemin esası devlet (siyasi) tekeline dayanır.

c. İslam İktisat Sistemi

İslam İktisadının temel prensiplerinden biri üretim faktör sahiplerinin kendi irade ve rızalarıyla bir araya gelerek üretim, gerçekleştirmeleri; hasıladan devletin payı olan vergi ödendikten sonra üretilen hasılammın da yine üretim faktör sahiplerin kendi irade ve rızalarıyla paylaşılmasıdır (A. Ersoy ve M. B. Altundere, 2016, Sakarya İslam Ekonomisi ve Finansı Kongre tebliği). Bu sistemin odağında akit serbestliğine dayanan görev-sorumluluk, nimet/ külfet paylaşımı bulunur. Devlet, makroda planlama yoluyla makro hedefleri belirler; mikroda ise, serbest piyasada fiyatlar arz ve talep kanunlarına göre oluşur. Kâr, rizikoya katlanmanın karşılığında elde edilen kazanç olması nedeniyle meşru ve helaldir. Faiz ise rizikoya katlanmadan para ticaretinden elde edilen kazanç olduğundan dolayı haramdır.

İslam İktisadının temel ilkelerinden biri de bölüşümün üretim faktör sahipleri arasında faktör sahiplerinin kendi irade ve rızalarına dayanarak yaptıkları sözlü veya yazılı anlaşmalarla gerçekleşmesidir. Emekle sermaye anlaştıktan sonra kamu payı olan vergi belirli olan oran üzerinden üretimden ödenir ve aynı bir oran şeklinde gerçekleşir. Tesislerin kirası ise aynı şekilde cirodan oransal aynı bir payla belirlenir. Hasılammın çok olması halinde tarafların tamamı fazla pay alırken, az olması halinde bütün paydaşların gelirleri azalır. Böylece adil bir paylaşım sistemi öne çıkar. Hedef belirleyici planlama kamu tarafından yapılarak özendirilir. Ancak mikroya müdahale yapılmayıp üreticiler tamamen serbest bırakılır. Böylece hem kamu hem de özel sektör varlığını kendi alanları içinde serbestçe yerine getirmiş olurlar.

İslam iktisat sistemi diğer sistemlerden karar alma şekliyle de ayrılır. Çoğunluk kararına yer verilmez, buna karşı karar şekilleri geliştirilir.

Sistemin özü çoğulculuğa ve çoklu hukuk sistemine dayanır. Böylece farklılıkların bir arada yaşamasına ortam hazırlanır.

Faiz Kavramı

Faizsiz finans sisteminin sınırları ortaya konulurken faiz kavramının kapsamını belirleme ve tanımını yapma önemli bir yer tutar. Gerek tarihsel yönü (Sayı, 1987: 22-28; Zeytinoğlu, 2015:145-155) gerek İslam hukukundaki tanımlar (Zeytinoğlu, 2015: 156-168; Bayındır, 2015: 173-192) gerekse günümüz uygulamaları (Orman, 2015: 77-83) bakımından değişik çeşitleri ve tanımları da yapılır. Faiz iktisadi dengeyi bozduğundan ve doğal iktisat kurallarına aykırı olduğundan İslam faizi dinen haram veya günah kabul eder. Ancak bu faizin günah olması başka bir şey, buna karşılık faizin ekonomik kriterlerle İslam iktisadında yasak olması farklı bir şeydir. Bu yasaklama tamamen iktisadi kriterlere göredir. O halde hem dinî hem de iktisadî olan ve dinî veçhesi en az iktisadî veçhesi kadar, iktisadî veçhesi en az dini veçhesi kadar önem taşıyan riba yani faiz müessesesini ne iktisadi veçhesini ihmal ederek yalnızca dini veçhesini ele almak suretiyle değerlendirmek ve dini veçhesini ihmal ederek yalnızca iktisadî veçhesini ele almak suretiyle değerlendirmek hemen hemen mümkün değildir (Zeytinoğlu, 2015: 170).

Faiz yasağı bir taraftan ekonomide tekelleşmelerin önüne geçerken diğer tarafta selem usulü ve diğer İslami finans yöntemleri ile hem doğal iktisadın temel ilkelerinin üretim- tüketim dengesini sağlayacak bir ekonomik yapının oluşmasına ortam hazırlamakta hem de adil bölüşümün gerçekleşmesiyle sosyal dengesinin bozulması önlemektedir. Yeri gelmişken faiz kavramı üzerinde yapılan tespitlerle tanımları ele almak istiyoruz.

Rizikosuz Kazanç

Sosyal yapıyı belirleyen dört temel kurumdan biri olan iktisat kurumu toplum içinde dini-kültürel, ilmi ve siyasi kurumlardan işlevleri bakımından ayrılır. Dini-kültürel ve sanat kurumlarının faaliyetlerini değerlendirme kullanılan kriterler iyi/kötü, ilmi faaliyetlerin değerlendirme kriterleri doğru/yanlış, siyasi faaliyetlerin değerlendirme kriterleri adalet/zulüm ölçütleri iken iktisadın kriteri kâr/zarardır. İktisadi kurumların faaliyetleri bu kriterler ile değerlendirilir. Malın fiyatı arz talep kanunuyla oluşur. Piyasa

olmadan neyin kârlı neyin zararlı olduğu anlaşılabilir. Faiz rizikoya girmeyen kazancı ifade eder. Böylesi kazançlar uzun dönemde tekelleşmeleri oluşturur. Bu durum ekonominin esasıyla çatışır. Hz. Muhammet, “**Zımanın (rizikonun) olmadığı yerde ribh (kâr) yoktur.**” sözü ile bu durumu belirtir. Kâr bir varlığın miktarında, niteliğinde veya değerinde meydana gelen artmadır. Zarar ise bir varlığın miktarında, niteliğinde veya değerinde meydana gelen eksilmedir, azalmadır (Sayı, 1987: 32). Bir varlıkta meydana gelen kâr veya zarar, artma veya eksilme faiz bakımından ele alındığında tereddütsüz ve tartışmasız kârlar ve artmalar faize, buna karşılık zararlar ve eksilmeler borçluya aittir. Bu durum ekonominin sürdürülebilirliğine aykırılık teşkil eder.

Zamanla Artan Borç

Faizin en eski ve en çok bilinen tanımı zamanla artan borç anlamına gelmesidir. İslam öncesi Araçlarda rastlanan ve zamanla artan borca “**nesie ribası**” denmiştir. Bu faiz çeşidi Mezopotamya’ya kadar gitmektedir. Bu faizin unsurları: veresiye ve zamanın fiyatlandırılmasıdır (Sayı, 1987:28-29). Yeri gelmişken cins malların ve nakit kabul edilen altın ile gümüşe kısaca işaret etmek istiyoruz. “Altın gümüş ile mübadele edilecek olursa mübadelenin peşin yapılması şarttır. Bedellerin birinin ödenmesinde meydana gelecek bir miktar gecikme faiz sayılır (Bayındır, 2015: 182). Keza buğday, arpa, hurma ve tuz gibi tartılabilir, sayılabilir veya ölçülebilir standart mallar kendi cinsleri ile mübadele edildikleri vakit bedellerin eşit hacimde ve mübadelenin peşin olması şarttır. Bize göre, Bayındır’ın aksine her türlü cins malların vade farkı ile satılması da veresiye ve faiz tanımı içine girer (Bayındır, 2015: 213). Bize göre Bayındır’ın vade farklarının dayalı alışverişleri faiz saymayıp caiz görmesi, konuyu selemi esas almadan çözmeye çalışmasından kaynaklanır. Veresiyeler ve buna bağlı taksitlendirmeler tüketimi artırırken, selem ve önceden ödemelerden dolayı indirimler ise üretimi artırır. Sistem karşılaştırılması bir bütün olarak yapılmadan verilen cevazlar hatalı değerlendirmeleri beraberinde getirebilir.

Şekil 3. Faiz Kavramı

Başkasının zararına elde edilen kazanç
Rizikosuz kazanç
Semenin (Para) kirası ve paraya para kazandırma
Zamanla reel borcun artması
Her türlü rızaya dayanmayan tasarruflar
Cebri icra rızaya dayanmaz; faiz benzeridir, meşru değildir.
Rehin ancak değeri ile satılabilir
Rizikonun paylaşılması meşrudur

Misliyattan Alınan Kira:

Misliyat sözcüğü, aynen iadesi mümkün olmayan fakat birbirinin yerine ödenebilen aynı cins şeylerdir. Ödünç alınan buğday, arpa ve benzeri cins mallar geriye ödenirken aynen verilmeyip benzeri/misli iade edilir. Altınla gümüş ve benzeri madenler de böyledir. Özellikle tüketime konu olan mallar aynen ödenmeleri mümkün olmadığından misliyattan kabul edilir. Kira ise tüketimi birden olmayan dayanıklı mallarda meydana gelen aşınma ve yıpranma karşılığı alınan karşılıktır (Sayı, 1987:34). Demek ki gerek tüketilen mallar gerekse altın ve gümüş gibi nakit karşılığı kullanılan şeylerin ve bu arada paranın kiralanması karşımıza “faiz” olarak çıkar. Bu durum faiz paranın kirasıdır şeklinde ifade edilir. Buna göre faiz parayı muvakkat bir zaman içinde kullanmanın bedeli anlamına gelir (Orman, 2015: 78).

Başkasının Zararına Kazanç:

İslam İktisadının temel ilkelerine göre iktisadi faaliyetler taraflar arasında karşılıklı irade ve rızaya dayanır ve iktisadi ilişkiler taraflar arasında “**çıkar paralelliği**” ni yansıtır. Hz. Muhammet, “**Zarar etmek de zarar vermek de yoktur.**” derken bu kuralı net olarak belirtir. Faizli ilişkiler taraflar arasındaki çıkar paralelliği ilkesi ihlal eder. Talep edilen faizle üretim arasında bir bağ kurulamaz. Böyle bir durumda sermaye daima kazanacak demektir. Buna karşılık faiz karşılığı borç alan ekonomik risklerle karşı karşıyadır. Kazanma her zaman mümkün değildir. Uzun dönemde sermaye kazanır, piyasa serbest fiyat göstergelerine değil de sermayenin faiz hesabına göre belirlenir hale gelir. Bu durumda tekelleşme kaçınılmaz olur.

Tekelleşme iktisadi dengeleri alt-üst eder. Kaynak israfına neden olur. İstihdam hacmini daraltır. Kârlar üreticiler yerine sermayeye akar (Sayı,1987:37).

Rıza Dışı Tasarruflar ve Cebri İcra

İslam iktisadında sözleşmelerin tarafların irade ve rızalarına dayanması esastır. Tehdit, hile, hata, ikrah gibi rızayı etkileyen haller sözleşmeleri etkiler ve bozulmaları nedeni olarak kabul edilir. İktisadi haklarda irade beyanın yanında rıza şartı ayrı bir önem taşır. Piyasa karşılıklı irade beyanlarıyla rızaların oluştuğu bir düzeni ifade eder. Ekonomik ilişkilerde rıza dışı tasarruflar piyasayı etkiler ve dengeyi bozar. Rıza dışı tasarruflarda cebri icralar önemli yer tutar. Faizsiz finans kurumu düzenlemesi yapılırken yürürlükte olan mevzuattan bu sistem ile çatışan bazı kurumları da dikkate almak gerekir. Bunlardan biri **cebri icra** usulüdür. Taslak içinde bu yönetime açık olarak yer verilmiş; hatta bazı alacaklar kamu alacağı kabul edilerek çözümler üretilmiştir. Bize göre bu durumun da tartışılması gerekmektedir.

İslam hukuk sistemi, teminatlar bakımından aynı teminat kadar kefalete de yer verir. Akile kurumu kişilerin bağlı bulunduğu grubun kendisine kefil olmasını düzenler. Dayanışma yolu ile kişinin ödeyemediği borçlar önce grubu (akilesi) tarafından ödenir. Ayrıca kişinin kredi kullanması ve geri ödememesi durumunda kredi alırken gösterdiği teminat/ipotek de öncelikle geri ödemede kullanılır. Bunlar da olmadığı takdirde zekât bütçesi içinde yer alan “garimin” (Kur’an, Tevbe 60) faslı devreye girer. Bütün bunlarla borçlar ödenmediği takdirde kişi veya kuruluşun iflası gündeme gelir. Müflis hükümleri uygulanır.

Görüldüğü gibi İslam hukuk sistemi borçların tahsili konusunda çok farklı teminat sistemlerine ve düzenlemelerine sahiptir. Faizsiz ekonomi kefalet sistemi ile teminat sistemi yeterince anlaşılmadan kurulamaz. Nitekim katılım bankaları diğer konvansiyonel bankalar gibi davranarak İcra İflas Hukukunun ve İcra dairelerinin faizli ve haksızlığa neden olan ve borçluyu adeta çaresiz bırakan bütün uygulamalarını yapmaktadır. Kurum içinde yeterli tedbirler ve düzenlemeler olmayınca sistem hemen tıkanmakta, çaresizlikten faizli sistemin uygulamalarına dönülmektedir.

Gerek konvansiyonel gerekse katılım bankalarında krediler açılırken teminat olarak alınan taşınmazlar bilirkişi incelemesinden geçmekte, borçlunun ödemede gecikmesi durumunda bu taşınmazlar cebri icra yoluyla haraç mezat satılmaktadır. Yüksek gösterilmiş olan veya gerçekten yüksek bir değere sahip taşınmazlar icra yoluyla değerinin çok altında satılmakta ve borçlar ödenmemekte, bu defa borçlunun teminat dışı diğer mallarına da el konulmaktadır. Zararlar telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum faizli sisteminin kaçınılmaz bir sonucudur. Benzer sistemle hareket ederek kurulacak faizsiz finans kurumu bu özellikleriyle faizsiz sistem niteliğini kazanamaz.

İslam İktisat Sistemin Esasları

Taslak metni tamamen finans kurum ve kuruluşlarını ele almakta; buna karşılık İslam iktisadının temelini teşkil eden ve Şekil 4’te gösterilen “ortaklık ekonomisi” (Ersoy, 2017: 65), “selem” (Karagülle, 1993) “tekâruz (karşılıklı kredileşme)” (Tekir, 1987:77-94), “âkile (dayanışma/tekâfül)” (Akdemir, 1988), “verginin aynılığı (aynı zamanda 1/5;1/10;1/40 oransallığı)” ve “işletme senedi (karşılıklı para)” (Karagülle, H., 1987:147-156) ve benzeri konulara yok denecek kadar az yer vermektedir. Bu kurumların her biri birer sempozyumu gerektirmektedir. Burada sadece işaret etmekle yetiniyoruz.

Sadece finans ağırlıklı bir çözümlerle faizsiz ekonomiye geçilemeyeceği gibi reel ekonomi ve İslam iktisadi kurumları ele alınmadan yapılacak düzenlemeler yeterli olamaz.

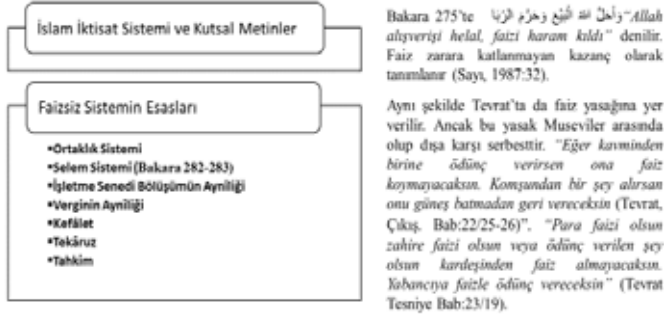
Taslakta İslam iktisadı ile ilgili teorik bilgi eksikliği ciddi bir şekilde kendini göstermektedir. Finans kadar önemli bir husus olan İslam iktisadi çalışmalarına gereken önem verilmeden, İslam iktisadi kurumları ortaya konulmadan ve tartışılmadan atılacak adımlar birer aksaklık olarak karşımıza çıkacağı gibi ileride ciddi sorunları beraberinde getirebilecektir.

Kurum, Kurul ve Komitelerin Teşkil Ediliş Şekli:

Taslağın Faizsiz Finans İlkelerine Uyum Sağlanması başlığını taşıyan Üçüncü Kısımın Birinci Bölümünde Faizsiz Finans Kurumuna (BDDK. Taslak md.23 ve dev.), İkinci Bölümünde ise Faizsiz Finans Uyum Komitelerine yer vermektedir (BDDK. Taslak md.30 ve dev.) Kurum

faizsiz standartlar kurulu ile sekreteryadan oluşmakta, komiteler ise kuruluş içi oluşturmak veya dışardan hizmet almak üzere faizsiz finans kuruluşlarına bırakılmaktadır. Bu konular üzerinde kısaca da olsa durmak istiyoruz.

Şekil 4. İslam İktisadının Esasları

Kurum, Kurul ve Komitelerin Teşkil Ediliş Şekli

Taslağın Faizsiz Finans İlkelerine Uyum Sağlanması başlığını taşıyan Üçüncü Kısımın Birinci Bölümünde Faizsiz Finans Kurumuna (BDDK. Taslak md.23 ve dev.), İkinci Bölümünde ise Faizsiz Finans Uyum Komitelerine yer vermektedir (BDDK. Taslak md.30 ve dev.) Kurum faizsiz standartlar kurulu ile sekreteryadan oluşmakta, komiteler ise kuruluş içi oluşturmak veya dışardan hizmet almak üzere faizsiz finans kuruluşlarına bırakılmaktadır. Bu konular üzerinde kısaca da olsa durmak istiyoruz.

Faizsiz Standartlar Kurulu

Taslakta kurul ve komitelerin oluşmaları ve karar alma şekilleri de İslam hukuku karar alma sistemine uymamaktadır. Standartlar Kurulunun oluşum şekli merkezi siyasi yönetime verilmektedir. Kurulun teşkil edilişi büyük ölçüde Cumhurbaşkanına bırakılmaktadır. Bu konuda hazırlığın sekreteryaya tarafından yürütüleceği anlaşılmaktadır. Böyle bir merkezi kurul teşkil ediliş şekli ne İslami bakımdan ne de cari hukuk düzeni tarafından kabul edilebilir. Söz konusu kurul 9 kişiden oluşmakta, 5 kişi ile toplanmakta ve ekseriyetle karar vermektedir. Düzenlemede en az 4 kişi şartı bulunmaktadır. Bu dört kişinin kararı tüm camiayı bağlayabilmektedir. Kurulun gerek teşkil ediliş

şekli gerekse karar alış şekli İslami değildir. İslami karar alma ekseriyetle karar alma yerine farklı karar alma şekilleri geliştirilmiştir. İslam hukukçuları Kur'an'ın Enam 116'da yer alan "**Yeryüzünde bulunanların ekseriyetine uyacak olursan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar zandan başka bir şeye tâbi olmaz, yalandan başka söz de söylemezler, (kafadan atarlar, uydururlar).**" ayetinden dolayı ekseriyeti karar şekli kabul etmemişler, ekseriyetin içinde başkan varsa onu istişare olarak saymışlardır. Taslakta fıkıhta yer alan karar mekanizmalarından hiçbirine yer verilmemiştir.

Faizsiz sistemin tarih içinde yer alış şekli, bu konuda gelişmiş olan usulü fıkıh, fıkıh, içtihat, icma usul ve yöntemleri göz ardı edilemez. Bize göre faizsiz sistem bu konularda otorite kabul edilen bilim adamları tarafından günümüz şartlarında yapılacak içtihatlarla bu içtihatlarla dayalı icmalara dayanmak suretiyle kurulabilir ve geliştirilebilir. Faizsiz bir sistemin kurulması için İslam iktisat ve hukuk sistemlerinde örneği bulunmayan Faizsiz Finans Standartları Kurumu, Faizsiz Finans Danışma Kurulu ve Danışma Komiteleri ve benzeri kurum ve kuruluşların teşkil edilmesi ve faizsiz finans sisteminin böylesi kurumlara teslim edilmesi ise kabul edilemez. Söz konusu kurum veya kuruluşlar sadece birer sekreteryaya olarak kabul edilebilir. Kurum, kurul ve komitelerin tamamında, sistemin esasını teşkil eden istişare, ittifak, içtihat ve icma gibi karar şekilleri göz ardı edilmiştir. Faizli bankacılık sistemi kurumlarıyla karar şekilleri merkezîyetçiliği esas alarak ve öne çıkararak taklit edilmiştir. Faizsiz sisteme özgü bir düzenleme yapılmamıştır.

Karar Alma Şekilleri

Gerek faizsiz finans kuruluşlarında gerekse faizsiz işletme ortaklıklarında karar alma şekilleri üzerinde de durmak gerekir. İslam hukuk sistemi tarafından insanlığa öğretilen ve usulü fıkıh kitaplarında yer almış olan karar çeşitleri, önce şahsi kararlar ve ortak/maşeri kararlar olmak üzere ikiye ayrılır. Ortak kararlarda; *istişare, ittifak, hüküm, icma, öf, tezkiye, eksper görüşü, standartlara uyma, itiyatlar, hiyerarşi ve benzeri kararlar öne çıkar*. Şahsi kararlarda; *ıctihat, kıyas, taklit, biat, rekabet, arturma ve eksiltme ve sıralama, dereceleme, orta değeri bulma, bölüşme, dağıtma kararları kabul edilir* (Akdemir, 1987). Çoğunluk kararlarına karşı bu karar şekillerinin bankanın bütün kademelerinde geliştirilmesi gerekir. Bu durumun taslakta yer alması, kararların ekseriyet ile alınmasının önünün açılması İslam iktisadına

dayalı oluşturulması gereken kurum ve kuruluş yönetimi açısından ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ehliyet ve Liyakat

Bir diğer eleştirilecek husus kurullarda yer alacak kişilerin nitelikleriyle ilgilidir. Bu konuda İlahiyat Fakülteleri ön plana çıkarılmıştır. Oysa mevcut İlahiyat Fakültelerinin ders programı içinde başta matematik, muhasebe, ekonomi, bankacılık, şirketleşme ve kooperatifçilik, medeni hukuk, borçlar hukuku ve ticaret hukuku, mukayeseli hukuk yer almamaktadır. Fıkıh dersi ise son derecede az ve fetva düzeyinde olup günümüze ait sorunların içtihat düzeyinde çözülme kavuşturulması veya güncellenmesi üzerinde hiç durulmamaktadır. Burada ehliyetin belirlenmesi ile ilgili ciddi bir sorun ile karşılaşmaktadır.

Mevcut sistemden faizsiz sisteme geçerken eğitim ve öğretim sistemi içinde de bazı değişiklikler gerekmekte, uyum bakımından ek derslere ve seminerlere gerek duyulmaktadır. Hele günümüzde matematik olmadan ilimlerden söz açılmayacağı izahıtan varestedir. Usul ilimleri ile fıkıh alanında içtihatlar yapanlar dönemlerinin matematiğini en iyi derecede bilenler, buldukları dönemde matematiğe büyük katkılar sağlayan ilim adamları olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. İlahiyatçıların öncelikle çağa ilişkin bilimlerde mücehhez olmaları gerekir. Ancak bu takdirde ehliyetli sayılabilirler.

Bu durum kurum yönetimi açısından ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ehliyetin Dereceleri

İslam hukuk sisteminde **“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri tezekkür eder.”** (Kur’an, Zümer/9) ayeti göz önünde tutularak ehliyetler derecelendirilir. Bu derecelendirme sistemine de kısaca işaret etmek istiyoruz.

Kur’an’da bilen insanlar derecelerle ifade edilmişlerdir. **“Rasihler”** (Kur’an, Ali İmran/6) en başta gelenlerdir. İlimde otorite olanlara **“Rasih”** denmektedir. Bu mertebede olanlar kendileri içtihat yapar ve amel ederler. Kur’an’da bir diğer derecenin adı **“fakihler”**dir (Kur’an, Tevbe/122).

Bunlar kendileri rasih/otorite düzeyinde içtihat yapamazlar, ama değişik müçtehitlerin içtihatlarını telif ederek kendilerine ekol/mezhep oluşturabilirler. İnsanlar onunla amel ederler. Kur'an'da geçen “**Ehl-i zikir**” (Kur'an, Nahl/43) ise, kendisine bir rasih seçerek, onun veya onu seçen fakihlerin kitaplarıyla amel edenlerdir. Halk ise kendilerine seçtikleri ehl-i zikrin görüş ve fetvaları ile amel eder. İslami ehliyet konusu da geliştirilmesi gereken esaslar arasındadır.

Tahkim

Taslakta yer almayan bir diğer önemli husus ortaklar arasında veya ortaklarla kurum arasında ve/veya kurum içi ihtilaflarda nasıl çözüme gidileceği hususudur. Böyle bir düzenleme yokluğu durumunda yürürlükteki hukuk bakımından genel yargı yetkili ve görevli demektir. Oysa ülkemizde yargı süreciyle ilgili ciddi sorunlar bulunmakta, kararların çoğu tarafları tatmin etmemektedir. Usulü fıkıhta yargının esasını teşkil eden tarafların hakemini seçmesi esasına dayanan tahkim sistemi Hukuk Muhakemeleri Kanununda m.407-444 arasında ihtiyari olarak yer almaktadır. Bu ihtiyarilik yasal düzenlemeye ve kuruluş ana sözleşmelerine ve/veya karşılıklı sözleşmelere konulduğunda mecburi hale dönüşmektedir. Tahkim sistemi o kadar önemlidir ki, alınan hemen her karar tahkimin konusu olabilir. Bir konunun faiz kapsamına girip girmediği sorun haline geldiği takdirde tahkim yoluyla çözülebilir. Hakemlerin vasfı için biraz önce ehliyet kısmında açıklanan rasih, fakih, ehli zikir düzeyinin aranması gerekli ve yeterlidir. Tahkim sisteminin kabulü birçok sorunu kolaylaştırdığı gibi tarafların hakemlerini seçme bakımından da yargı sistemine olan güveni artırır. Kişilerin içlerine sinerek ve tatmin olarak kararlara uymalarını sağlar.

Para Cezaları

İslam hukuk sisteminde cezaların şahsiliği ilkesi geçerlidir. Taslak madde 43'te kuruluşlara ilişkin idarî para cezalarına yer verilmektedir. Bize göre kuruluşların idareye karşı işlenmiş fiillerden dolayı cezaların şahsiliği ilkesinin bir sonucu olarak kuruluş ve işletmelere ceza verilemez. Fiili işleyen şahıslara karşı kamu davaları açılabilir. Diğer taraftan ilgili kişilerle ilgili cezai yaptırımlar öngörülmektedir. Bize göre ilgili kişilere ilişkin idarî para cezaları yerine sözleşmelere aykırı hareket edenlerin görevlerine son

verilmesi; zarar vermemişlerse başka herhangi bir idari para cezası uygulanmaması, zarar vermişler ise zarar verenlere dair genel hükümler uygulanır. Zarar gidermede âkile/dayanışma (sigorta) sistemi devreye sokulmalıdır.

Alternatif Çözüm- Kooperatif Bank

Gerek konvansiyonel bankalar gerekse katılım bankaları Türkiye’de faaliyet gösterme bakımından benzer kurallara tabi tutulmaktadır. Çıkarılacak bu yasadan etkilenecekleri açıktır. Bu etkilenme bazı yönleriyle olumlu olabileceği gibi bazı olumsuzluklar da taşımaktadır. Bize göre, faizsiz finans ve faizsiz ekonomi konusunda farklı bir model geliştirilmesi üzerinde durulması gerekmektedir. Bu konuda özellikle gerek reel ekonomi gerekse finans konusunda ciddi bir uygulamaya sahip kooperatifler üzerinde durmak istiyoruz. Kooperatifler anayasal kuruluşlar olmasına rağmen ülkemizde finans ve sigorta alanında etkinlikleri olmayan şirket çeşitleridir. Oysa kooperatifler küçük sermayeleri bir araya getirerek sermaye birikimine öncülük etmekte, demokratiklik ilkesiyle insan unsurunu öne çıkarmaktadır. Aynı zamanda sosyal yönleriyle dayanışma ve yardımlaşma konusunda etkindirler. Sıradan sadece sermayeye dayanan bir şirket şekli değildirler. Küçük ile orta boy ölçekli işletmelere olan katkıları da açıktır. O halde, kooperatiflerin kurucular arasında yer aldığı ve kooperatif hizmetleriyle bankacılık hizmetlerinin bir arada bulunduğu bir faizsiz banka modeli geliştirilebilir. Böylece hem reel ekonomi ayağı hem de finans kanadı bir arada oluşturulabilir.

Öneriler

Bize göre izlenilmesi gereken usul ve öneriler Şekil 5’te sıralanarak gösterilmeye çalışılmıştır. Faizin güncel ekonomik gelişmeler göz önünde tutularak tanımının ve kapsamının belirlenmesi başlı başına ayrı bir önem taşımaktadır. Konu sadece geleneksel fıkıh bağlamı ile çözülmeye çalışıldığında güncel sorunlara cevaplar verilememektedir. Geleneksel fıkıh dışlanarak bir çözüme ulaşılması da mümkün değildir. O halde sorun içtihatlarla çözümlenebilecek demektir.

Şekil 5. Öneriler

Faiz Tanımının Netleştirilmesinin Gereği

Öncelikle faiz kavramının netleştirilmesiyle faizsiz sistemin kurumlarının ele alınması gerekir. Düzenleme yapılırken bu konudaki belirsizlikler giderilir. Faizsiz çalışan kooperatiflerle faizsiz oluşturulan Bankalarda TL mevduatı yerine altına dayalı mevduat sistemi kurulur. Bu durum TL'nin faize dayalı olmaksızın karşılıklı çıkarılmasına kadar sürebilir. Ekonomik faaliyetler emir komuta ile hem yönlendirilemez hem de yürütülemez. Var olan kurumların yerine konan yeni kurum ve politikalar iktisat ilminin ilkelerine göre geliştirilirse uygulamalarda başarılı neticeler elde edilir ise insanlar ekonomide kârlı, kolay ve maliyeti düşük, getirisi fazla olan yol ve yöntemleri hemen Kabul ederler.

Tedricilik

Faizli bir ekonomiden faizsiz bir ekonomiye geçişin tedrici olması, hiçbir zorlama yapılmaması gerekir. Faizsiz kurumları oluşturmanın önünün açılması, süreç içinde başarılarla dönüşüm sağlanır.

Her Aşamada Tahkim Sisteminin Kabulü

Faizli sistemde yargı yasa gereği faizli işlemleri korur. Küçük topluluklarda ve basit ekonomide halk kendi sorunlarını kendi örflerine göre çözer. Günümüzde yargı, devleti veya sermayeyi egemen kılma aracı haline dönüşmüştür. Çıkan nizaları çözme görevini görmekte beraber, harçlar, mahkeme masrafları ve vekalet ücretleri yeterli sermayeye sahip

olmayan vatandaşların belini bükmektedir. Bu da yetmiyormuş gibi ülkemizde yarım asır süren davalar vardır.

İslam hukuk sistemi tahkim esasına dayanır. Mevcut hukuk sisteminde tahkim kurumu ihtiyari olarak kabul edilir. Ancak Kabul edildikten sonra zorunlu hale gelir. Faizsiz sistemin çalışabilmesi için tahkim sisteminin asıl alınması gerekir. O nedenle faizsiz sisteme dayalı ister ekonomik işletmeler olsun isterse finans kuruluşları olsun tahkim sistemini baştan kabul etmeleri gerekir. Bu konuya yasal düzenlemeler yoluyla yer verilebileceği gibi, kuruluş ana sözleşmelerine ve/veya akdedilecek sözleşmelere konulmak suretiyle de çözümler üretilebilir.

En Küçük Hakların Korunması

Bu hususa daha önce temas edilmişti. Öneminden dolayı burada da tekrar ediyoruz. Mevcut sistemler karar mekanizmalarında ekseriyete ve paylaşımlarda %51 ve %49 esasına dayanırlar. İslam hukuk ve ekonomi sisteminde kararlarda istişare, içtihat, icma, ittifak, kıyas... gibi usullerle toplumun kararını çoğulculuğa yer verecek şekilde belirler: Ayrıca hakların paylaşımı bakımından %99 a karşı %1'in hakkını korunması esasına dayanır.

Kooperatifçilik

Ayrıca yukarıda da açıklandığı üzere mevcut konvansiyonel bankalarla katılım bankalarına müdahale edilmez. Alternatif bir yöntem olarak faizsiz işletmelere dayalı kooperatifleşmenin ve kooperatiflerin kurucu olduğu bir anonim şirket veya doğrudan yasal değişikliğe gidilerek kooperatif bankalarının kurulması cihetine gidilebilir. Sermaye tekellerine karşı insanlık camiası tarafından geliştirilen bu şirket çeşidi sermaye şirketlerinden karar alma mekanizmalarında sermaye yerine “**insan**” unsuruna yer vermek suretiyle ayrılır (Akdemir, 2017). Sosyo- ekonomik gelişmelerde hem bireylerin hem sivil inisiyatifin hem de topluluğun temel bir dinamiğini oluşturur. Kooperatifler, *yalnızca ekonomik hedefleri olan kuruluşlar değil, aynı zamanda demokratik ilkeleri kullanan; sosyal ve kültürel hedefleri de bulunan, bu yönüyle de topluma hizmet eden kuruluşlar* şeklinde tanımlanır (Kanlı, 2016,1-2). İslam ülkelerinde Şirket-i teavün adını alır. Günümüz uygulamasında kooperatifler faizsiz uygulamalara en yakın kuruluşlar olarak karşımıza çıkar. Her türlü deneme ve gelişmelere açık olduğundan bankacılıkta da bir model

kabul edilebilir. Nitekim gelişmiş birçok ülkede kooperatif bankalarına yer verilmiştir. Örneğin Hollanda'da 19. Yüzyılın sonunda bir grup çiftçi tarafından kurulan tarım kooperatif bankası (www.rabobank.com) ile 1972 yılında Almanya'da kurulan kooperatif bankaları (Geray, 1992) kıta Avrupa'sının önemli örnekleri arasında yer alır. WCM (The World Cooperative Monitor) 2015 raporuna göre sektör bazında kooperatiflerin %21'i bankacılık ve mali hizmetler ve %19'u sigorta kooperatiflerinden oluştuğu görülür. Ülkemizde bu konuda bir duyarsızlık bulunmaktadır. 1967 yılından bu yana **S.S. Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi; S.S. Akevler Hizmet ve Dayanışma Kooperatifi** İzmir ve İstanbul uygulamaları bu konuda öncülük eden ve araştırma ve geliştirmeye önem veren kuruluşlar arasında zikredilmelidir (www.akevler.org). Kooperatif ortakları kendi aralarında faizsiz bir sistem kurabilme ve oluşturma bakımından gayret göstermişlerdir. Bankacılığın temelini oluşturan “**kefâlet**” ve “**teminat**” kurumları kooperatifçiliğin esası olan “**yardımlaşma**” ve “**dayanışma**” ile bir arada değerlendirildiğinde faizsiz bankalarının halka dayalı ve reel ekonomiyi harekete geçirici rolü karşımıza çıkmış olur.

Faizsiz işletmelerle ilgili düzenleme yapılmadan ve yeterince geliştirilmeden sadece faizsiz finansın yasalaşması faizsiz sistem kurma anlamını taşımamaktadır. Burada varılan sonuca göre hem faizsiz ekonomi hem de faizsiz finansa ilişkin düzenlemeleri içeren bir taslak hazırlanması her iki yönün birlikte düşünülerek faizsiz sistem ile ilgili kurumların oluşmasının önü açılmalı, bu konuda reel ekonomi bakımından kooperatiflerin de yaygınlaştırılması suretiyle iktisadi alanda bir faizsiz işletme seferberliği başlatılmalı, kooperatiflerin kurucu olduğu bir faizsiz finans bankası kurulmalıdır.

SONUÇ

Faizli bir sistemin kurumları örnek alınarak faizsiz bir sistem kurulamaz. Diğer taraftan faizli bir sistem içinde yaşanıldığı, hayatın her alanında faizin etkili olduğu gerçeği de göz ardı edilemez. Buna rağmen, faizsiz sistem arayışlarının yapılması gerekir. Faizli sistem kendisini oluşturan alt sistemlerden meydana gelir. Faizsiz sistem de bir sistemdir. Her sistemde olduğu gibi bu sisteme ait alt sistemlerin kendi ilkeleriyle yeniden çağa

uygun içtihatlar, bir başka deyişle ilmi çözümler ile ortaya konulması ve geliştirilmesi gerekir. Bir başka deyişle faizsiz işletmeler kurulup işletilmeye başlamadan, faizsiz finansın tek başına yasalaşması faizsiz sistemi oluşturma bakımından sürdürülebilir bir yaklaşım kabul edilemez. Faizsiz işletmelerin oluşması süreci faizsiz finansın yasalaşmasından daha önceliklidir. Burada varılan sonuca göre Faizsiz Finans Kanunu Taslağına faizsiz işletmelerle ilgili hükümlere de yer verilmesi gerektiğidir. Yukarıda yapılan eleştiri ve öneriler dikkate alınarak çıkarılacak faizsiz finans sistemine ek olarak faizsiz işletmelerle ilgili hazırlıklara başlanması ve geciktirmeksizin faizsiz sistem ile ilgili kurumların oluşmasının önünün açılması gerekmektedir. Bu konuda özellikle faizsiz işletmelerle ilgili faizsiz çalışan hizmet ve dayanışma kooperatiflerin de yaygınlaştırılması suretiyle iktisadi alanda faizsiz faaliyetlerin yaygınlaştırılması seferberliğinin başlatılmasının gerekli olduğu kanısındayız.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Süleyman, (1987), *Faizsiz Bankanın Kuruluşu Teşkilatlanması ve Yönetim Şekli*, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul
- Akdemir, Süleyman, (1988), *Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması*, (Doktora tezi) Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları, İzmir.
- Akdemir, Süleyman, (1990), "İşçi-İşveren İlişkileri, Mukayeseli Sistem Analizi *Mukayeseli Hukuk ve Uygulama Açısından İşçi İşveren Münasebetleri*, *İlmi Toplantılar Dizisi*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul
- Akdemir, Süleyman, (1996), *A New Approach For Protecting Victims Based On Social Solidarity: System of Aqile*, The Twentyfifth Annual Conference The Association of Muslim Social Scientists, Herndon Virginia, October 25-27 p.1-19
- Akdemir, Süleyman, (2017), *İnsanlık Anayasası Kavramı*, Atlas yayınları Ankara.
- Bayındır, Abdülaziz, (2015) *İslâm'da Faiz Mefhumu ve Unsurları*, Para Faiz ve İslam, *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Ersoy, Arif, (1986), *İktisadi Müesseseleşme Tarihi İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri*, (Doçentlik tezi) Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları, İzmir.
- Ersoy, Arif - Altundere M. Büşra, (2016), *İslam Ekonomisinde Devletin İktisadi İşlevleri: İnsan Merkezli İktisadi İlkeler*, 1-3 Eylül 2016 Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Ortak Konferansı'na sunulan tebliğ. [http://irep.iium.edu.my/51946/2/Conference%20 Abstract.pdf](http://irep.iium.edu.my/51946/2/Conference%20Abstract.pdf) (15.10.2017 Tarihli erişim)
- Ersoy, Arif, (2017), *İslam Coğrafyasının İktisadi Sorunları ve İslam İktisadının Vadettikleri: Sorun Üreten Tekelci Kapitalizmden Ortaklık İktisadına Geçiş*, 21. Yüzyılda İslam Dünyasına Stratejik Bakış Uluslararası Kongresi: Fırsatlar, İmkânlar, Gelişmeler, Sorunlar, Çözüm Önerileri (10-14 Mayıs 2017 / Van, Türkiye
- Geray, Cevat, (1992), "Kooperatifçiliğin dünyada ve Türkiye'deki Nicel Gelişimi", *SBF Dergisi*, Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e armağan, Cilt 47 Sayı 1-2, s.427-441.
- Kanlı, İ. Bakır, (2016), "Sürdürülebilir Gelişmeyi Sağlamada Stratejik Bir Araç: Mahalle Kooperatifleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 25, Sayı 3.
- Karagülle, Süleyman, (2014), *Adil Düzen'de Genel Hizmetler*, Medhal Yay., İstanbul
- Karagülle, Süleyman, (1993), *Alternatif Faizsiz Banka Selem ve Kredileşme*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karagülle, Hira, (1987), *Senetlerin Tedavülü ve Fiyatlandırılması*, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.

- Orman, Sabri, (2015), *Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi Faiz, Para Faiz ve İslam, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Sayı Ali, (1987), *Faiz ve Faizin Tarihi Gelişimi, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet, (2015) *İslâm'da ve Para Politikası Hakkında Bir Deneme, Para Faiz ve İslam, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Tekir, Sabri, (1987), *Faizsiz Sistemde Kredileşme ve Kredi Müessesesi, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Yavuzer, M. Salih, (1987), *Yeni Bir Faizsiz Banka Modelinde Senet Çıkarılması ve Çeşitleri, Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- Zeytinoğlu, Erol, (2015), *İslâm'da ve Diğer Sistemlerde Faiz, Para Faiz ve İslam, Tartışmalı İlmî Toplantular Dizisi* İslami Bilimler Araştırma Vakfı Yayınları İstanbul.
- <http://www.akevler.org/AkevlerKitaplar/54/4/2-KAVRAMLAR-ALTERNATIF-FAIZSIZ-BANKA-SELEM-VE-KREDİLESME>,
10.06.2017 Tarihli erişim.
- (WCM) http://monitor.coop/sites/default/files/WCM_2015%20WEB.pdf
Erişim tarihi 12.06.2017
- www.akevler.org
www.rabobank.com

